

כ"ט בכסלו תשע"ו

29 בדצמבר 2016

משוב ארצי ב"גאוגרפיה – אדם וסביבה" תשע"ד

תקציר ממצאים

הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) מתכבדת להציג ממצאים נבחרים ממחקר המשוב הארצי המדגמי בתחום "גאוגרפיה – אדם וסביבה" בחטיבות הביניים בישראל. המשוב הארצי בגאוגרפיה עוסק בהישגי תלמידים בכיתות ט' בגאוגרפיה, בערכים סביבתיים ומוטיבציוניים של התלמידים וכן בהקשר הפדגוגי הרחב שלימודי תחום הדעת מתקיימים בו בחטיבות הביניים בישראל.

רקע

בשנת הלימודים תשע"ד יצא לדרך מחזור המחקר הראשון של המשוב הארצי המדגמי, והוא הוקדש לתחום הדעת "גאוגרפיה – אדם וסביבה". תחום דעת זה הוא מקצוע ליבה במערכת החינוך, הוראתו היא חובה, והוא נלמד ברצף בכיתות ה' עד ט' בכל המגזרים.

המחקר נערך בקרב מדגם מייצג של 3,464 תלמידי כיתות ט' שלמדו ב- 199 בתי-ספר (2,275 תלמידים בתי-ספר דוברי עברית ו-1,189 בתי-ספר דוברי ערבית). כמו כן, השתתפו במחקר 375 מורים המלמדים גאוגרפיה בכיתות ז'-ט' (232 בתי-ספר דוברי עברית ו-143 בתי-ספר דוברי ערבית), ו-178 מנהלים מאותם בתי-ספר (116 בתי-ספר דוברי עברית ו-62 בתי-ספר דוברי ערבית).

למשוב הארצי בגאוגרפיה שתי מטרות. האחת, לספק מידע מקיף ברמת המערכת על לימודי תחום הדעת. השנייה, לבחון את יישום מדיניות משרד החינוך בהוראת תחום הדעת בחטיבות הביניים. המידע נוגע הן לתוצרי הלמידה בתחום הדעת, הן להקשר הפדגוגי שבו הוא נלמד:

— **תוצרי הלמידה** מבוססים על **הישגים לימודיים** (הידע, המיומנויות וכישורי החשיבה אשר נמנים עם התחום "הקוגניטיבי"), וגם על **ערכים סביבתיים**, **תחושת מסוגלות עצמית** ו**היבטים מוטיבציוניים** של התלמידים (אשר נמנים עם התחום ה"לא קוגניטיבי"). ההישגים הלימודיים נבדקו באמצעות מבחנים, ואילו הערכים הסביבתיים וההיבטים המוטיבציוניים נבדקו באמצעות שאלונים שהועברו לתלמידים.

— **ההקשר הפדגוגי** נבחן במשוב בשלוש רמות והוא כולל נושאים כמו **תהליכי הוראה-למידה-הערכה** בשיעורי הגאוגרפיה (רמת הכיתה), **מדיניות בית-ספרית** בנוגע לתחום הגאוגרפיה **תהליכי הלמידה באוגון** (רמת בית-הספר), וכן **פרופיל מקצועי ופיתוח מקצועי** של מורים המלמדים גאוגרפיה בחטיבות הביניים (רמת מערכת החינוך). ההקשר הפדגוגי נבדק באמצעות שאלונים שהועברו לתלמידים, למורים ולמנהלים.

כלי המחקר (מבחן הישגים ומגוון שאלונים) פותחו על פי מסגרת מושגית שגובשה לקראת המחקר הנוכחי, בליווי ועדות היגוי שנכחו בהן מפמ"ר תחום הדעת, מומחים לתחום הדעת מהאקדמיה, מורים ומדריכים, נציגי מגזרים שונים ומומחים למחקר ולמדידה חינוכית. להלן פירוט על כלי המחקר:

1. **מבחן הישגים ממוחשב** – המבחן, פרי פיתוח מקומי-ישראלי, הועבר באופן רחב היקף במערכת החינוך. למבחן יש זיקה ישירה לתכנית הלימודים בגאוגרפיה בחטיבת הביניים, הוא משקף את דרכי הלמידה הנהוגות כיום בשדה החינוכי ואת הגישות הפדגוגיות העדכניות הרצויות. מבחן ההישגים שילב בין שלושה ממדים: (1) התכנים שהתלמידים אמורים ללמוד בשיעורי הגאוגרפיה בחטיבת הביניים (כיתות ז'-ט'); (2) מיומנויות של שימוש בכלים הגאוגרפיים (ייעודיים וכלליים), כמו מפות אינטראקטיביות, גרפים ותרשימים, תמונות, סרטונים, טקסטים ועוד; (3) כישורי חשיבה בשלוש רמות עיקריות (חשיבה מסדר נמוך, בינוני וגבוה). במסגרת המיומנויות שנבדקו במבחן נכללו גם כאלה הנמנות עם המיומנויות החשובות לתלמידים במאה ה-21, כמו הפקת מידע ממקורות שונים, בחירת מקור מידע רלוונטי ומיזוג מידע ממקורות בעלי ייצוגים שונים.

המבחן כלל כ-120 שאלות, אשר הקיפו את תחום הדעת באופן רחב ומעמיק. השאלות פוצלו לכמה נוסחי מבחן וכל תלמיד השיב על נוסח אחד בלבד.

הציונים במבחן חושבו בהתבסס על "תורת התגובה לפריטי" (IRT), וסולם הציונים נקבע כך שבשנת הבסיס (תשע"ד) ממוצע הציונים של כלל התלמידים עמד על 500 נקודות וסטיית התקן הייתה 100 נקודות. הציונים במחזורי המחקר העתידיים יכילו לסולם זה, כדי שאפשר יהיה להשוות בין מחזור מחקר אחד למשנהו ולעקוב אחר ההתקדמות של הלמידה בתחום. נוסף על כך, ציוני התלמידים במבחן ההישגים סווגו לשש "רמות בקיאות" בהליך המכונה "קביעת תקנים" (standard setting). כל רמת בקיאות מתארת את הידע, המיומנויות וכישורי החשיבה בגאוגרפיה שהפגינו התלמידים באותה הרמה. תיאור מקוצר של רמות הבקיאות מוצג בהמשך.

2. **שאלון לתלמיד** – השאלון נועד למדוד ערכים סביבתיים והיבטים מוטיבציוניים (תוצרי למידה מהתחום ה"לא קוגניטיבי") ולאפיין תהליכים פדגוגיים הנהוגים בשיעורי הגאוגרפיה. בעוד מבחן ההישגים מאפשר להעריך את כישורי הלומדים בגאוגרפיה, השאלון לתלמיד מספק מידע על ההזדמנויות שיש לתלמידים לטפח כישורים אלו וכן על פרקטיקות הוראה-למידה-הערכה הנהוגות בשיעורי הגאוגרפיה בחטיבת הביניים.

3. **שאלון למורי הגאוגרפיה ושאלון למנהלים** – שאלונים אלו נועדו לבחון את ההקשרים הפדגוגיים ברמת בית-הספר וברמת מערכת החינוך.

המחקר וממצאיו הם פרי עבודה מאומצת של צוות ראמ"ה ועמם שותפים רבים: ועדות היגוי שכללו את מפמ"ר תחום הדעת, אנשי אקדמיה וגופי מחקר, נציגים ממטה משרד החינוך, מורים ומדריכים; חברות זכייניות: מטח – פיתוח המבחן וסביבת ההיבחנות הממוחשבת, טלדור – תפעול המחקר והמרכז הארצי לבחינות והערכה – חישוב הציונים ועיבוד הנתונים.

להלן יפורטו ממצאים נבחרים מהמחקר.

הישגי התלמידים במבחן בגאוגרפיה והיקף לימודי הגאוגרפיה

תוצרי הלמידה של תלמידי כיתה ט' בגאוגרפיה בתחום הקוגניטיבי (ההישגים), הוערכו באמצעות מבחן ממוחשב, והם מוצגים באמצעות ציון ממוצע ורמות בקיאות. להלן עיקרי הממצאים:

➔ **הישגי התלמידים כפי שמשקפים ברמות הבקיאות בגאוגרפיה:** בכלל בתי-הספר, למעלה מרבע מהתלמידים (27%) מצויים בשתי רמות הבקיאות הגבוהות ביותר (רמות 5-6), למעלה משליש מהתלמידים (37%) מצויים בשתי רמות הבקיאות הבינוניות (רמות 3-4), ושיעור דומה (36%) מצויים בשתי רמות הבקיאות הנמוכות ביותר (רמות 1-2). ממצאים אלו מדגישים את הפיזור בהישגים בקרב התלמידים – שיעור התלמידים המצויים ברמות הבקיאות הגבוהות ביותר ובעיקר ברמות הבקיאות הנמוכות ביותר הוא גבוה מאוד.

➔ **הישגי התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית גבוהים מהישגי התלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית.** הציון הממוצע של תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית גבוה בכ-100 נקודות מהציון הממוצע של תלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית (531 נקודות בבתי-ספר דוברי עברית ו-430 נקודות בבתי-ספר דוברי ערבית).

בהלימה עם ממצא זה, ניכרים גם פערים גדולים בשיעורי התלמידים ברמות הבקיאות הגבוהות והנמוכות: בבתי-ספר דוברי עברית שיעור התלמידים המצויים בשתי רמות הבקיאות הגבוהות (רמות 5-6) גבוה יותר – 36% בבתי-ספר דוברי עברית לעומת 6% בבתי-ספר דוברי ערבית, ושיעור התלמידים בשתי רמות הבקיאות הנמוכות (רמות 1-2) נמוך יותר – 22% בבתי-ספר דוברי עברית לעומת 68% בבתי-ספר דוברי ערבית.

➔ **נמצאו פערים ניכרים בהישגים בין תלמידים מקבוצות שונות של רקע חברתי-כלכלי – ככל שהרקע החברתי-כלכלי גבוה יותר, כך ההישגים גבוהים יותר.** בכל אחד ממגזרי השפה בנפרד, הפער בציון הממוצע בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך ובין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני עומד על כ-50 נקודות, לטובת תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני.

בבתי-ספר דוברי עברית, הציון הממוצע של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני נמוך ב-37 נקודות מזה של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה. סך הפער בציון הממוצע של תלמידים מרקע נמוך ותלמידים מרקע גבוה עומד על 85 נקודות, לטובת תלמידים מרקע גבוה.

➔ **הוראת הגאוגרפיה אינה מתקיימת בהיקף הנדרש בכל בתי-הספר – רק כמחצית מהתלמידים לומדים גאוגרפיה בהיקף מלא.** בכלל בתי-הספר, רק כמחצית מהתלמידים (48%) דיווחו על לימודי גאוגרפיה בהיקף מלא התואם את תכנית הלימודים ואת דרישות משרד החינוך (6 שעות שבועיות לפחות על פני 3 שנים, בכיתות ז'-ט'). כחמישית מהתלמידים (19%) דיווחו על לימודי גאוגרפיה בהיקף חסר (לימודי גאוגרפיה רק בכיתה ז' או רק בכיתה ח' או כלל לא). שאר התלמידים (33%), דיווחו כי הם לומדים גאוגרפיה בהיקפים חלקיים שונים.

➔ **שיעור נמוך יחסית של תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית לומדים גאוגרפיה בהיקף מלא.** רק 35% מהתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית דיווחו על לימודי גאוגרפיה בהיקף מלא, בהשוואה ל-

76% מהתלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית. כמו כן, 25% מהתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ו-6% בלבד מהתלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית דיווחו על לימודי גאוגרפיה בהיקף חסר.

בבתי-ספר דוברי עברית, התפלגות התלמידים לפי היקף לימודי הגאוגרפיה שונה בקבוצות הרקע חברתי-כלכלי: 44% מהתלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך דיווחו כי הם לומדים בהיקף מלא לעומת 24% בלבד מעמיתיהם מרקע חברתי-כלכלי גבוה.

➔ **בכל אחד ממגזרי השפה בנפרד, ככל שהיקף לימודי הגאוגרפיה רחב יותר (מהיקף חסר להיקף חלקי ולהיקף מלא) כך הישגי התלמידים גבוהים יותר.** מגמה זו בולטת בייחוד בבתי-ספר דוברי ערבית: הציון הממוצע של תלמידים שלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא גבוה בכ-50 נקודות מהציון הממוצע של התלמידים שלומדים גאוגרפיה בהיקף חסר.

➔ **בבתי-ספר דוברי עברית, בכל קבוצת רקע חברתי-כלכלי בנפרד, הישגי התלמידים שלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא גבוהים מאלו של עמיתיהם הלומדים בהיקף חסר.** הפער לטובת הלומדים בהיקף מלא בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך (68 נקודות) גדול בהשוואה לפער בקרב תלמידים מרקע גבוה (21 נקודות).

הממצאים ביתר פירוט

רמות הבקיאות בגאוגרפיה

בכלל בתי-הספר, למעלה מרבע מהתלמידים (27%) מצויים בשתי רמות הבקיאות הגבוהות ביותר (רמות 5-6), למעלה משליש מהתלמידים (37%) מצויים בשתי רמות הבקיאות הבינוניות (רמות 3-4), ושיעור דומה (36%) מצויים בשתי רמות הבקיאות הנמוכות ביותר (רמות 1-2). ממצאים אלו ממחישים את הפיזור בהישגים בין התלמידים. כשמינית מהתלמידים (13%) מצויים ברמת הבקיאות שמתחת לסף (רמה 1).

הישגים במבחן גאוגרפיה בכלל בתי-הספר – ציון ממוצע, סטיית תקן ושיעור התלמידים בכל רמת בקיאות

הישגי תלמידים	מס' הנבחנים	ציונים בסולם המשוב		שיעור התלמידים בכל רמת בקיאות (באחוזים)					
		ממוצע	סטיית תקן	רמה 1	רמה 2	רמה 3	רמה 4	רמה 5	רמה 6
כלל בתי-הספר	3,464	500	100	13%	23%	16%	21%	22%	5%

התיאור האיכותני של רמות הביצוע מאפשר לעמוד על הידע ועל המיומנויות של התלמידים בכל רמה, ורמה, כמפורט בטבלה שלהלן:

רמות הבקיאות ותיאור הידע והמיומנויות של התלמידים בכל רמת בקיאות

רמת בקיאות	ציון גבול תחתון	מה יודע בדרך כלל תלמיד ברמה זו ומה הוא מסוגל לעשות?
1 "מתחת לסף"		תלמידים ברמה זו הם מתחת לסף הניתן להערכה – אין תיאור של ביצועיהם.
2 רמה נמוכה	390 נקודות	מזהה חלק קטן בלבד מהתופעות שמסביבו כגאוגרפיות ואינו מבין את מורכבות העולם מבחינה גאוגרפית ואת הקשרים בין התופעות המתקיימות בו. אינו מכיר את המרחב הגאוגרפי של ישראל. מכיר כלים גאוגרפיים מרכזיים אבל מתקשה להשתמש בהם.
3 רמה בינונית-נמוכה	468 נקודות	מזהה תופעות גאוגרפיות במרחב הקרוב לחייו ו/או תופעות שבולטות בשיח הציבורי. מזהה באופן בסיסי את המורכבות של התופעות הגאוגרפיות. דהיינו, מכיר מרכיבים אחדים בלבד של תופעות גאוגרפיות וביטויים אחדים שלהן. מבין קשרים בין המרכיבים השונים הנוגעים לנושאים/תחומים קרובים זה לזה ולעולם הקרוב לחיי היום-יום. מגלה היכרות בסיסית עם המרחב הגאוגרפי של ארץ ישראל. מיישם מיומנויות יסוד של הפקת מידע מכלים גאוגרפיים ומגלה ניצנים של הבנת משמעות המידע.
4 רמה בינונית-גבוהה	508 נקודות	מזהה מגוון תופעות וסוגיות גאוגרפיות החורגות מהמרחב הקרוב לחייו. מזהה תופעות וסוגיות גאוגרפיות מופשטות. מגלה הבנה חלקית של מורכבות העולם הגאוגרפי. מיישם את הידע הגאוגרפי הכללי בהקשר של המרחב הגאוגרפי של א"י ומתמצה באופן חלקי במפת א"י. משתמש במגוון כלים גאוגרפיים, ובכללם כלים ייעודיים ומורכבים.
5 רמה גבוהה	560 נקודות	מקבל החלטות לגבי סוגיות גאוגרפיות ומנסח טיעון על בסיס ידע רחב, תוך שימוש בשפה גאוגרפית מקצועית. מבין את המורכבות של התופעות הגאוגרפיות ואת הקשרים בין תופעות שונות גם בהקשר של ארץ ישראל. משתמש באופן מושכל במגוון כלים גאוגרפיים העומדים לרשותו בהקשר לסוגיה הנדונה.
6 רמה גבוהה מאד	657 נקודות	בקיא במושגים הגאוגרפיים ובנושאי התוכן הגאוגרפי ברמה הגבוהה ביותר שאפשר לצפות בדרגת כיתתו; מנתח סוגיות גאוגרפיות ומציג את עמדתו המנומקת בסוגיות אלו (הן של גאוגרפיה כללית הן של המרחב הארץ ישראלי). בתוך כך משתמש בידע גאוגרפי מקיף ובכלים גאוגרפיים מורכבים ומפעיל תהליכי חשיבה מורכבים.

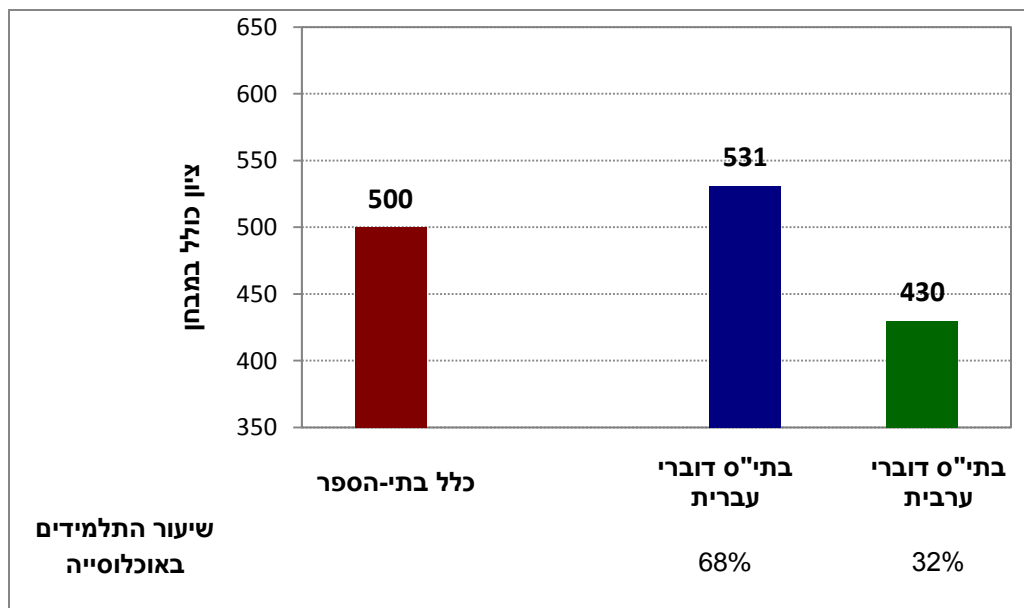
ההישגים בגאוגרפיה בפילוח לפי מגזר שפה

הציון הממוצע של תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית היה 531 נקודות ושל תלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית עמד על 430 נקודות. גודל הפער לטובת תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית הוא כ-100 נקודות שהן סטיית תקן שלמה. הפערים ניכרים גם בהתפלגות התלמידים לפי רמות הבקיאות בגאוגרפיה.

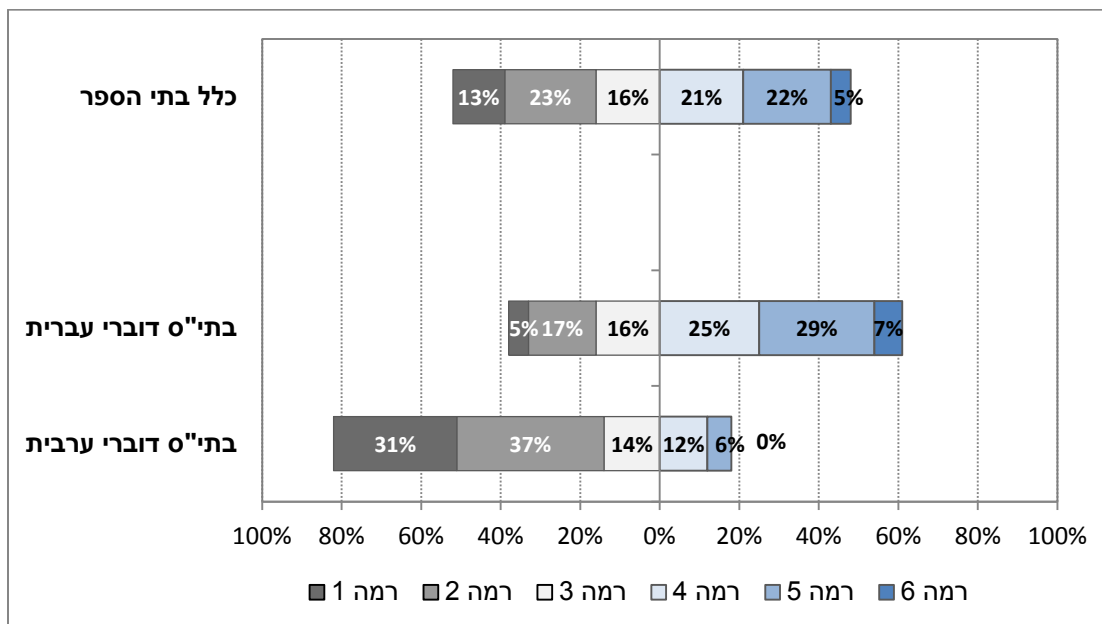
22% מהתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית מצויים בשתי רמות הבקיאות הנמוכות ביותר (רמות 1-2) ו-36% מצויים בשתי רמות הבקיאות הגבוהות ביותר (רמות 5-6). לעומתם, בבתי-ספר דוברי ערבית 68% מצויים בשתי רמות הבקיאות הנמוכות ביותר (בחלוקה כמעט שווה), ואילו 6% בלבד מצויים ברמות הבקיאות הגבוהות (רובם המכריע ברמה 5).

תמונת פערים זו קיימת על אף ששיעור הלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא בבתי-ספר דוברי ערבית גבוה פי שניים משיעור הלומדים בהיקף זה בבתי-ספר דוברי עברית.

ממוצע הציון הכולל, לפי מגזר שפה

שיעורי התלמידים בכל רמת בקיאות, לפי מגזר שפה

* האחוזים בתרשים אינם בהכרח מסתכמים ל-100 שכן הם עוגלו למספרים שלמים.

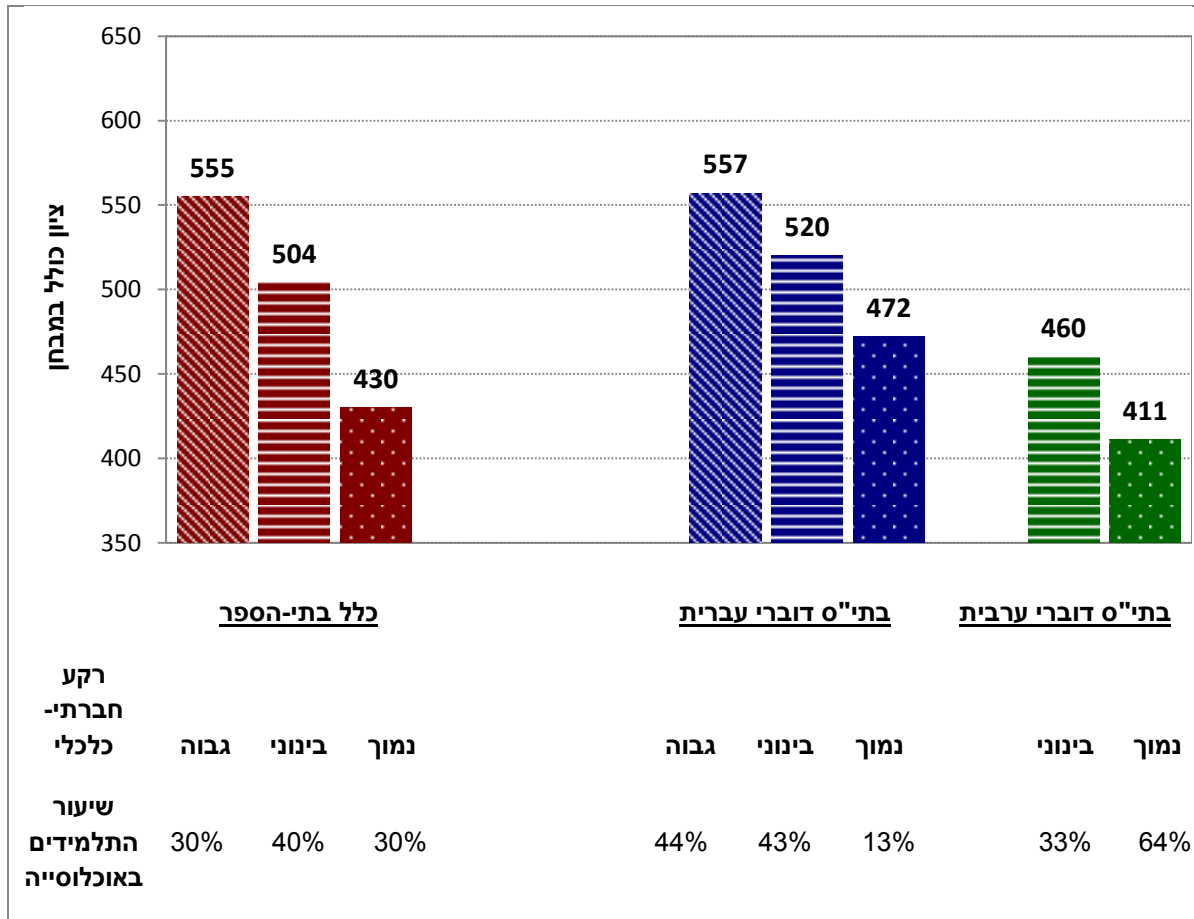
ההישגים בגאוגרפיה בפילוח לפי רקע חברתי-כלכלי

בכלל בתי-הספר קיים פער ניכר בין תלמידים מקבוצות שונות של רקע חברתי-כלכלי. הציון הממוצע של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה הוא 555 נקודות, של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני הוא 504 נקודות ושל תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך הוא 430 נקודות.

בבתי-ספר דוברי עברית, הפער בין הציון הממוצע של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה לציון הממוצע של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני עומד על 37 נקודות, והפער בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני לרקע נמוך עומד על 48 נקודות. כלומר, הפער בין תלמידים מרקע גבוה לתלמידים מרקע נמוך גדול מאוד ועומד על 85 נקודות. בבתי-ספר דוברי ערבית, קיים פער של 49 נקודות בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני לתלמידים מרקע נמוך (רקע גבוה קיים רק בבתי-ספר דוברי עברית).

בולט כי הציון הממוצע של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני בבתי-ספר דוברי ערבית דומה לציון הממוצע בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך בבתי-ספר דוברי עברית, ואף נמוך ממנו במעט.

ממוצע הציון הכולל, לפי רקע חברתי-כלכלי ולפי מגזר שפה

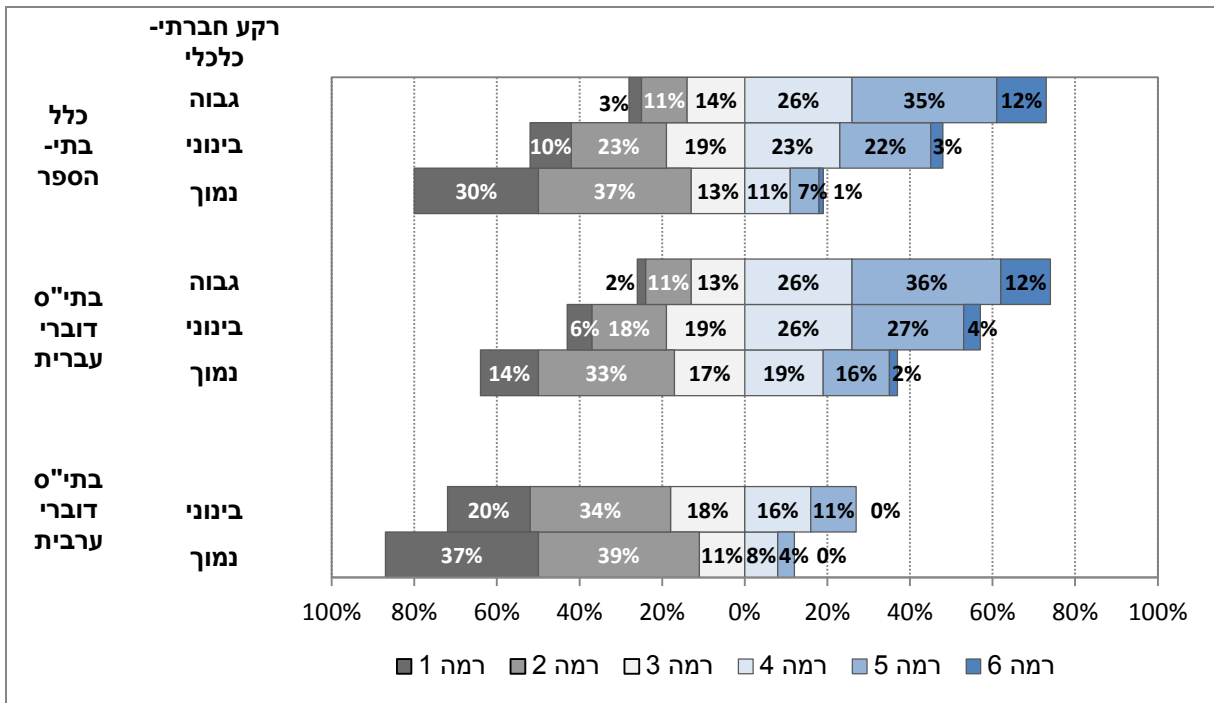
הערה: הממצאים עבור תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה בבתי-ספר דוברי ערבית לא מוצגים מאחר שפלח זה של האוכלוסייה קטן מדי כדי להפיק נתונים יציבים מבחינה סטטיסטית (3% בלבד מכלל התלמידים במגזר שפה זה).

בבתי-ספר משני מגזרי השפה בנפרד, ככל שהרקע החברתי-כלכלי גבוה יותר, שיעור התלמידים המצויים ברמת הבקיאות שמתחת לסף (רמה 1) וברמה הנמוכה (רמה 2) נמוך יותר. מגמה זו חדה מאוד בבתי-ספר דוברי עברית (מ-47% ל-24% ול-13%, בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה, בינוני, ונמוך, בהתאמה) ומתונה יותר בבתי-ספר דוברי ערבית (מ-76% ל-54%, בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני ונמוך בהתאמה). במקביל, שיעור התלמידים המצויים ברמת הבקיאות הגבוהות **גבוה יותר**, הן בבתי-ספר דוברי עברית (רמות 5 ו-6: מ-18% ל-31% ול-48%, בהתאמה) הן בבתי-ספר דוברי ערבית (רמות 4 ו-5: מ-12% ל-27%, בהתאמה).

התפלגות רמת הבקיאות של התלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני בבתי-ספר דוברי ערבית דומה לזו של התלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך בבתי-ספר דוברי עברית, ואף נוטה יותר כלפי רמות הבקיאות הנמוכות. ממצא זה עולה בקנה אחד עם הממצא הנוגע לציון הממוצע.

שיעורי התלמידים בכל רמת בקיאות, לפי רקע חברתי-כלכלי ולפי מגזר שפה

הערה: הממצאים עבור תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה בבתי-ספר דוברי ערבית לא מוצגים מאחר שפלח זה של האוכלוסייה קטן מדי כדי להפיק נתונים יציבים מבחינה סטטיסטית (3% בלבד מכלל התלמידים במגזר שפה זה).
* האחוזים בתרשים אינם בהכרח מסתכמים ל-100 שכן הם עוגלו למספרים שלמים.

היקף לימודי הגאוגרפיה

על פי מסמך תכנית היסוד לחטיבות הביניים בחינוך העל-יסודי, מקצוע הגאוגרפיה הוא אחד ממקצועות הליבה האקדמית וחלה עליו חובת הוראה בהיקף של 6 שעות לפחות על פני שלוש שנים (בכיתות ז'-ט').

המידע על היקף לימודי הגאוגרפיה של כל תלמיד נאסף במסגרת המחקר, כל תלמיד סווג לאחת משלוש קטגוריות של היקף לימודי המקצוע:

היקף מלא – תלמידים שלמדו גאוגרפיה בכל 3 כיתות חטה"ב (ז', ח' ו-ט'): רק שליש מהתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית (35%) וכשלושה רבעים מהתלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית (76%) לומדים גאוגרפיה בהיקף מלא.

היקף חסר – תלמידים שלמדו גאוגרפיה רק בכיתה ז', רק בכיתה ח' או לא למדו גאוגרפיה באף אחת מהכיתות חטה"ב: רבע (25%) מהתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ו-6% מהתלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית.

היקף חלקי – בעיקר תלמידים שלמדו גאוגרפיה בשתי כיתות בלבד (כיתות ט' ו-ז', או ט' ו-ח', או ז' ו-ח') או שלמדו גאוגרפיה בכיתה ט' בלבד: 40% מהתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ו-18% מהתלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית.

נמצא אם כן כי בפועל קיימת שונות גדולה בין בתי-הספר באופן היישום של שעות הלימוד המוקצות למקצוע וכי הנחיה לגבי היקף לימודי הגאוגרפיה מיושמת באופן חלקי

בבתי-ספר דוברי עברית בלבד נמצאו הבדלים בהתפלגות היקף לימודי הגאוגרפיה בין קבוצות שונות של רקע חברתי-כלכלי: קרוב למחצית התלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני דיווחו כי הם לומדים גאוגרפיה בהיקף מלא ורק כחמישית מהם לומדים בהיקף חסר. דפוס דומה נמצא גם בקבוצת התלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך. לעומת זאת, בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה מצטיירת תמונה הפוכה – רק כרבע לומדים בהיקף מלא לעומת כמעט שליש הלומדים בהיקף חסר.

התפלגות התלמידים לפי היקף לימודי הגאוגרפיה, לפי מגזר שפה ורקע חברתי-כלכלי

תלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית			תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית			היקף לימודי הגאוגרפיה
רקע חברתי-כלכלי*			רקע חברתי-כלכלי			
בינוני	נמוך	סה"כ	גבוה	בינוני	נמוך	סה"כ
74%	78%	76%	24%	46%	44%	35%
19%	16%	18%	46%	33%	37%	40%
6%	6%	6%	30%	21%	19%	25%

* הממצאים עבור תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה בבתי-ספר דוברי ערבית לא מוצגים מאחר שפלח זה של האוכלוסייה קטן מדי כדי להפיק נתונים יציבים מבחינה סטטיסטית (3% בלבד מכלל התלמידים במגזר שפה זה).
** האחוזים בתרשים אינם בהכרח מסתכמים ל-100 שכן הם עוגלו למספרים שלמים.

הישגים בגאוגרפיה בפילוחים לפי היקף לימודי הגאוגרפיה ומשתני רקע

הישגים בגאוגרפיה בפילוח לפי מגזר שפה והיקף לימודי הגאוגרפיה :

בהתבוננות ראשונית בהישגי התלמידים בכלל בתי-הספר נראה כי הציון הממוצע של התלמידים הלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא נמוך יותר מהציון הממוצע של תלמידים הלומדים גאוגרפיה בהיקף חלקי או חסר. אולם, עיון מעמיק מגלה כי ההסבר לתופעה נעוץ בהבדל הגדול הקיים בין שני מגזרי השפה בשיעורי התלמידים בכל אחת מקבוצות היקף לימודי הגאוגרפיה בשילוב עם הפערים בהישגים בין התלמידים משני מגזרי השפה¹.

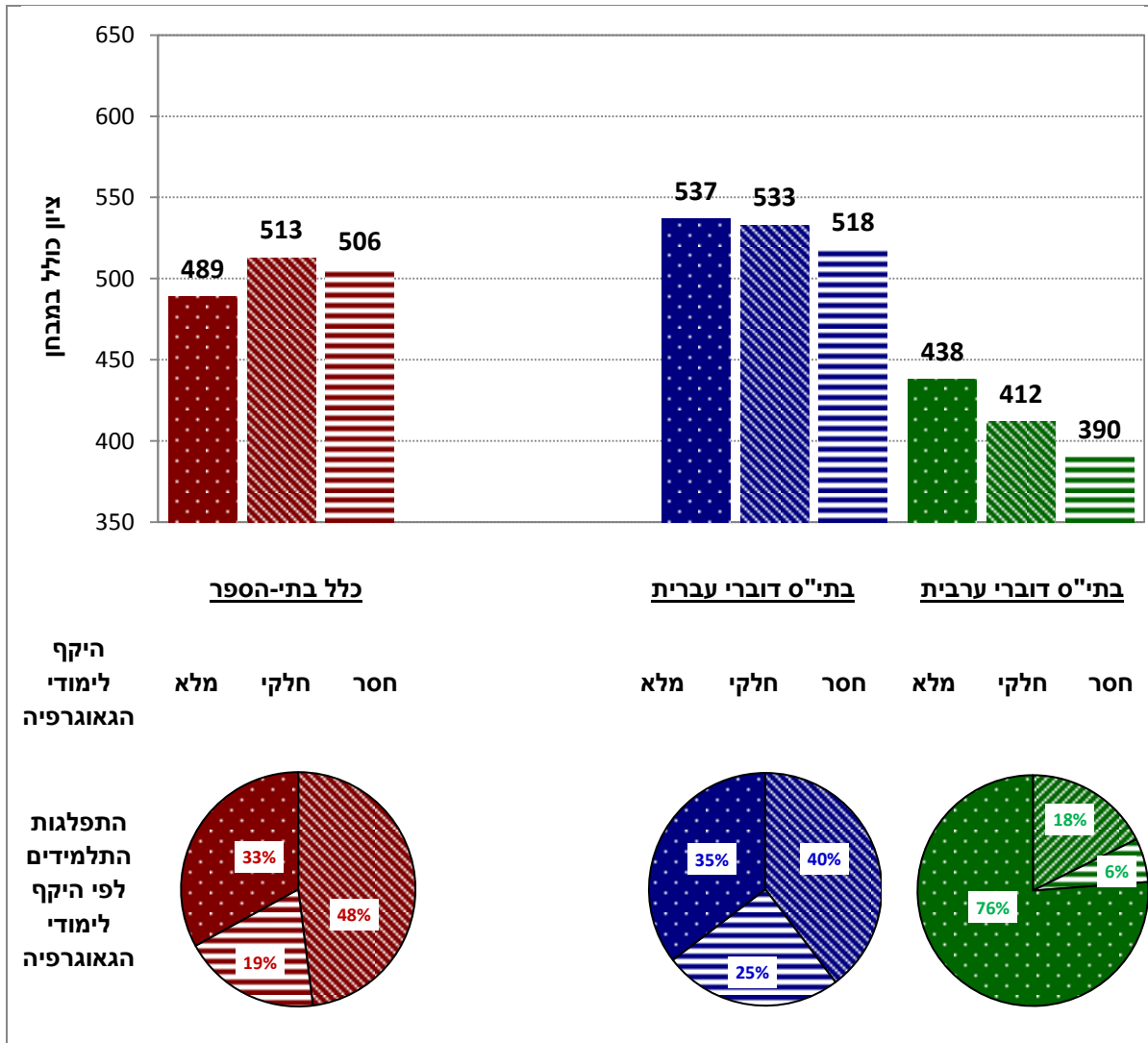
כאשר בוחנים את ההישגים ב**בתי-ספר בכל אחד ממגזרי השפה בנפרד** עולה כי **ככל שהיקף לימודי הגאוגרפיה רחב יותר, כך ההישגים גבוהים יותר**. גודלו של הפער בציון הממוצע בין אלו הלומדים בהיקף מלא ובין אלו הלומדים בהיקף חסר הוא 19 נקודות בקרב תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ו-48 נקודות בקרב תלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית.

בבתי-ספר דוברי עברית, ככל שהיקף לימודי הגאוגרפיה רחב יותר שיעור התלמידים המצויים ברמת הבקיאות שמתחת לסף (רמה 1) נמוך יותר (מגמת צמצום מ-8% ל-5% ול-4%, בהתאמה). כמו כן, שיעור התלמידים המצויים בשתי רמות הבקיאות הגבוהות ביותר (רמות 5 ו-6) גבוה יותר (מגמת עליה מ-31% ל-37% ול-40%, בהתאמה).

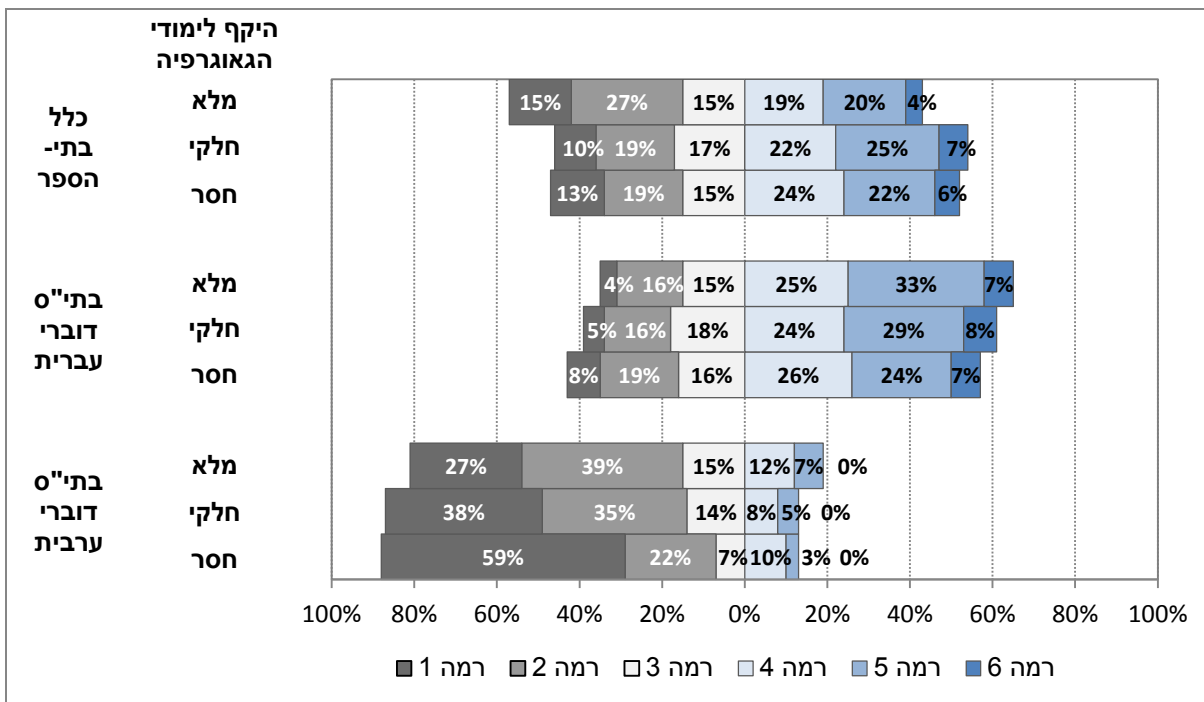
בבתי-ספר דוברי ערבית, בדומה לבתי-הספר דוברי עברית, ככל שהיקף לימודי הגאוגרפיה רחב יותר, שיעור התלמידים המצויים ברמת הבקיאות שמתחת לסף (רמה 1) נמוך יותר (מגמת צמצום מ-59% ל-38% ול-27%, בהתאמה). בהתאם לכך, שיעור התלמידים המצויים ברמות הבקיאות הנמוכה והבינונית-נמוכה (רמות 2 ו-3) גבוה יותר (עליה חדה מ-29% ל-49% ול-54%, בהתאמה) וכך גם שיעור התלמידים המצויים ברמת הבקיאות הגבוהה (רמה 5 : עליה מ-3% ל-5% ול-7%, בהתאמה).

¹ מדובר בתופעה ידועה בסטטיסטיקה שנקראת "פרדוקס סימפסון". על פיו, תוצאה הבאה לידי ביטוי בקבוצות אוכלוסייה (או קבוצות נתונים, במקרה זה תלמידים בבתי"ס דוברי עברית ותלמידים בבתי"ס דוברי ערבית) מתהפכת או איננה מתקיימת עוד כאשר מסתכלים על כלל האוכלוסייה (או באיחוד קבוצות הנתונים השונות, במקרה זה תלמידים בכלל בתי-הספר).

ממוצע הציון הכולל, לפי היקף לימודי הגאוגרפיה ולפי מגזר שפה

שיעורי התלמידים בכל רמת בקיאות, לפי היקף לימודי הגאוגרפיה ולפי מגזר שפה

* האחוזים בתרשים אינם בהכרח מסתכמים ל-100 שכן הם עוגלו למספרים שלמים.

הישגים בגאוגרפיה בבתי-ספר דוברי עברית בפילוח לפי הרקע החברתי-כלכלי והיקף הלימודים:

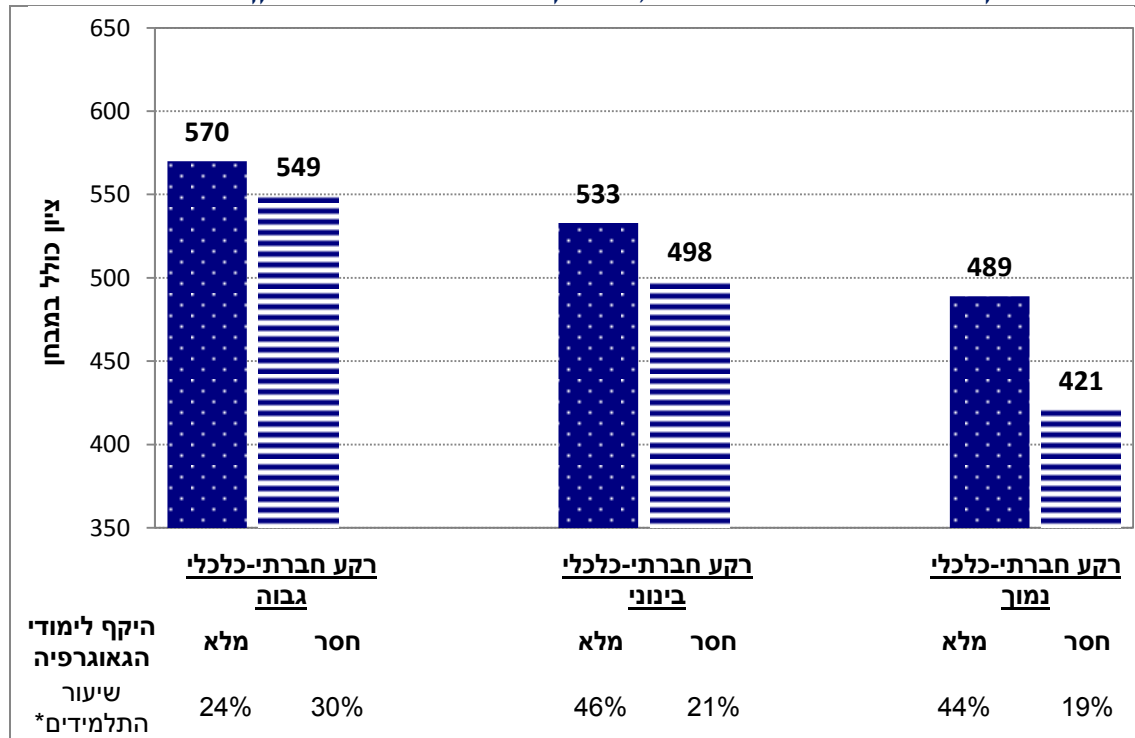
בחינת הישגי התלמידים בקבוצות הרקע החברתי-כלכלי השונות ובפילוח לפי היקף לימודי הגאוגרפיה אפשרית בקרב תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית בלבד. זאת, כיוון שמדגם התלמידים בבתי"ס דוברי ערבית אשר אינם לומדים גאוגרפיה בהיקף מלא הוא קטן יחסית ואיננו מספיק לשם ביצוע פילוחים נוספים.

הנתונים מלמדים כי בכל אחת מקבוצות הרקע החברתי-כלכלי בנפרד, הישגי הלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא גבוהים מאלו של הלומדים בהיקף חסר. הפערים בציון הממוצע לפי היקף לימודי הגאוגרפיה הולכים וגדלים ככל שהרקע החברתי-כלכלי נמוך יותר. הם עומדים על 21 נקודות בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה לעומת 35 נקודות בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני ו-68 נקודות בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך.

עוד בולט, כי בקרב תלמידים הלומדים גאוגרפיה בהיקף חסר, ציוני התלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה גבוהים ב-51 נקודות וב-138 נקודות מציוני תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני ונמוך, בהתאמה. בקרב תלמידים הלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא, פערי ההישגים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה קטנים יותר (37 נקודות ו-81 נקודות, בהתאמה).

כמו כן, הציון הממוצע של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה שלומדים גאוגרפיה בהיקף חסר גבוה מהציון הממוצע של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני שלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא. בדומה לכך, גם הציון הממוצע של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני שלומדים גאוגרפיה בהיקף חסר גבוה מהציון הממוצע של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא.

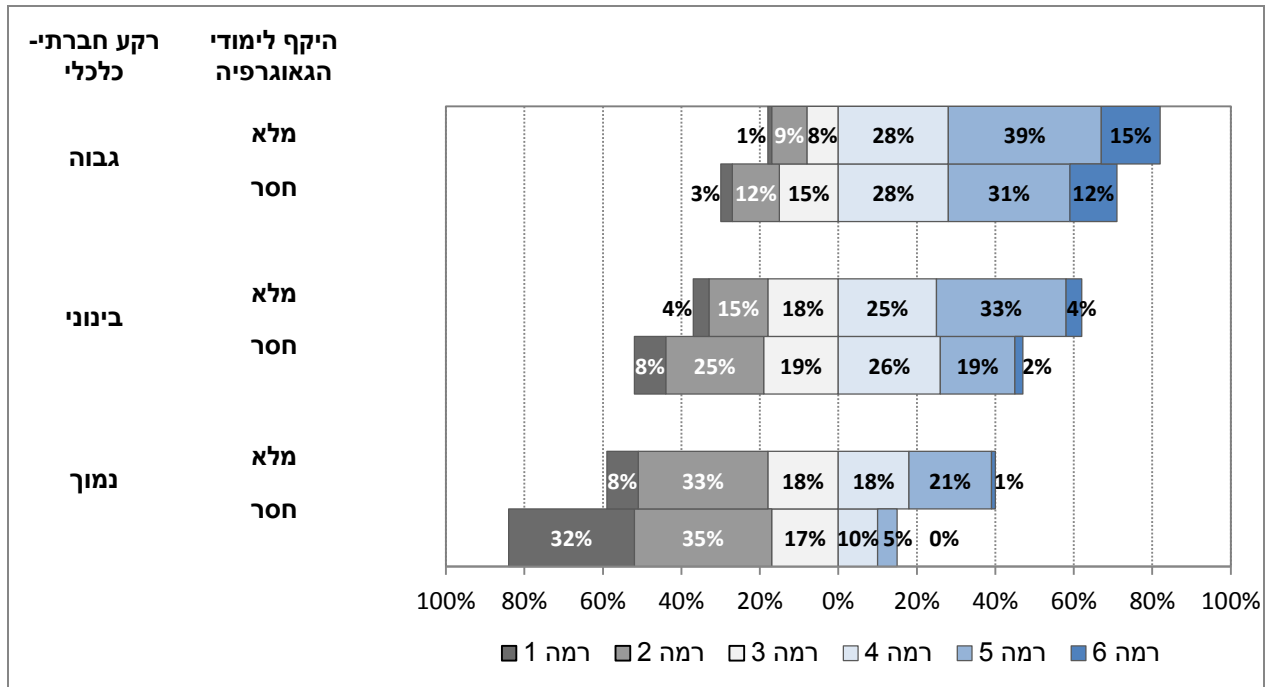
ממוצע הציון הכולל בבתי"ס דוברי עברית, לפי רקע חברתי-כלכלי ולפי היקף לימודי הגאוגרפיה

הערה: מוצגים היקפי הלימודים המלא והחסר בלבד.
* שיעורי התלמידים לפי היקף לימודי הגאוגרפיה התבססו על דיווח עצמי של התלמידים בשאלון.

תמונה דומה מתקבלת מניתוח רמות הבקיאיות בגאוגרפיה, כאשר תרומת היקף לימודי הגאוגרפיה ניכרת בכל קבוצות הרקע החברתי-כלכלי, ובפרט בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך. כך, בקרב תלמידים הלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא, לעומת אלו הלומדים בהיקף חסר, נרשמו שיעורים נמוכים יותר של תלמידים ברמת הבקיאיות שמתחת לסף (רמה 1, 8% לעומת 32%, בהתאמה) ושיעורים גבוהים יותר של תלמידים ברמות הבקיאיות הגבוהות (רמות 5 ו-6, 22% לעומת 5%, בהתאמה).

שיעורי התלמידים בבתי"ס דוברי עברית בכל רמת בקיאות, לפי רקע חברתי-כלכלי ולפי היקף לימודי הגאוגרפיה

הערה: מוצגים היקפי הלימודים המלא והחסר בלבד.
* האחוזים בתרשים אינם בהכרח מסתכמים ל-100 שכן הם עוגלו למספרים שלמים.

לסיכום, לימודי גאוגרפיה לכשעצמם - לימודים בהיקף מלא בהשוואה ללימודים בהיקף חסר - תורמים לשיפור ההישגים הלימודיים בגאוגרפיה בקרב כלל התלמידים ובפרט בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך. כך, הם תורמים לצמצום פערים בהישגים הלימודיים בגאוגרפיה בין תלמידים מקבוצות שונות של רקע חברתי-כלכלי. ואולם, חשוב לשים לב כי אין בכך די כדי לסגור לגמרי את הפערים האלו. מתברר, כי הרקע החברתי-כלכלי נותר משתנה רלבנטי ומרכזי להסבר ההישגים הלימודיים בגאוגרפיה, לא פחות ואף יותר מהמשתנה היקף לימודי הגאוגרפיה.

ערכים סביבתיים, תחושת מסוגלות עצמית והיבטים מוטיבציוניים

תוצרי הלמידה בתחום הלא-קוגניטיבי, דהיינו ערכים סביבתיים, תחושת מסוגלות עצמית והיבטים מוטיבציוניים-רגשיים ללמידה, הוערכו באמצעות שאלונים ממוחשבים, והממצאים מוצגים כאן באמצעות מדדים מסכמים². להלן עיקרי הממצאים:

➤ **ערכים סביבתיים:** כ-70% מהתלמידים מגלים עמדות חיוביות כלפי ערכים סביבתיים, כגון חשיבות התכנון הסביבתי והחקיקה הסביבתית. מרביתם (81%) מדווחים על התנהגות אחראית כלפי הסביבה, שמתאפיינת בשמירה על הסביבה והרגלי חיסכון במשאבים סביבתיים, ולמעלה ממחציתם (56%) מדווחים על מעורבות אזרחית בהקשר סביבתי.

➤ **תחושת מסוגלות עצמית בגאוגרפיה (בהקשר של שימוש במפות והבנת גרפים):** כמחצית (54%) מכלל התלמידים מדווחים על תחושה של מסוגלות עצמית גבוהה בשימוש במפה או בגרף. שיעור גבוה יותר של בנים, בהשוואה לבנות, מדווחים על תחושת מסוגלות עצמית גבוהה, בעיקר בכל האמור בשימוש במפות. הבדל בין-מגדרי זה ניכר בעיקר בבתי-ספר דוברי עברית (58% - בנים לעומת 43% - בנות) ופחות בבתי-ספר דוברי ערבית (64% לעומת 60%, בהתאמה).

➤ **תפיסת הערך של לימודי הגאוגרפיה לחיי התלמידים³:** כ-60% מהתלמידים הלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא חושבים שלימודי הגאוגרפיה תורמים להם. התלמידים מדווחים שלימודי הגאוגרפיה מסייעים להם להכיר את ישראל (70%) ולהבין אירועים הנזכרים בחדשות (60%), ומציינים שהם משתמשים בידע הנלמד בגאוגרפיה גם ללמידת מקצועות אחרים (48%).

➤ **כוונת להמשיך ללמוד גאוגרפיה לבגרות בהיקף מוגבר⁵:** רק כחמישית מהתלמידים הלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא מציינים כי בכוונתם ללמוד גאוגרפיה לבגרות. שיעור התלמידים שמציינים כי הם מתכוונים ללמוד גאוגרפיה לבגרות בהיקף מוגבר בבתי-ספר דוברי ערבית (49%) גבוה פי שלושה מאשר בבתי-ספר דוברי עברית (16%).

ככלל, שיעור הדיווח על כוונת ללמוד גאוגרפיה לבגרות בהיקף מוגבר גבוה יותר בקבוצות אוכלוסייה שהשיגה בגאוגרפיה נמוכים יחסית (תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך, תלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית ובנים בבתי-ספר דוברי עברית).

➤ **הקשר בין תוצרי הלמידה הקוגניטיביים ותוצרי הלמידה הלא-קוגניטיביים:** תלמידים הנמצאים ברמות הבקיאיות הגבוהות מביעים עמדות חיוביות יותר כלפי שמירה על הסביבה ותפיסות חיוביות יותר לגבי תרומתם של לימודי הגאוגרפיה לחייהם. עם זאת, בהשוואה לתלמידים ברמות הבקיאיות הנמוכות, שיעור נמוך יותר של תלמידים ברמות הבקיאיות הגבוהות מדווחים על כוונתיהם להמשיך ללמוד גאוגרפיה לבגרות ברמה מוגברת.

² המדד המסכם מתאר את התמונה העולה מדיווחי הנשאלים על כמה היגדים המשקפים היבטים שונים של נושא המדד. לרוב, סולם התגובות על ההיגדים בשאלון היה בן חמש דרגות ונע מ"מאוד לא מסכים" (1) ועד "מסכים מאוד" (5). המשיבים שצינו את שני הערכים הגבוהים ביותר בסולם ("מסכים מאוד" או "מסכים") סווגו כמסכימים עם ההיגד, וחושב שיעורם (באחוזים). המדד המסכם הוא ממוצע אחוזי המסכימים עם ההיגדים שמרכיבים את המדד. בהתאמה, ערכי המדד נעים בין 0 ל-100. ההיגדים המרכיבים את המדדים המסכמים מוצגים בנספח.

³ הנושאים 'תפיסת הערך של לימודי הגאוגרפיה לחיי התלמידים' ו'הכוונת להמשיך ללמוד גאוגרפיה לבגרות בהיקף מוגבר' נבדקו רק בקרב תלמידים הלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא.

הממצאים ביתר פירוט

ערכים סביבתיים

ערכים סביבתיים הם מרכיב חשוב בתוצרים הלא-קוגניטיביים שאליהם מכוונת תכנית הלימודים בגאוגרפיה לחטיבות הביניים. באופן כללי התלמידים מגלים ערכים סביבתיים חיוביים. מרביתם מביעים עמדות חיוביות כלפי הסביבה ומדווחים על התנהגויות של שמירה על הסביבה.

בנוגע לעמדות כלפי הסביבה, מרבית התלמידים (71%) מביעים עמדות חיוביות בנוגע לחשיבות התכנון הסביבתי והחקיקה הסביבתית, ורק מיעוטם (17%) מביעים ביקורת/התנגדות כלפי מה שהם רואים כחשיבות יתר המיוחסת לשמירה על הסביבה. בנוגע להתנהגות סביבתית, מרבית התלמידים (81%) מדווחים על הרגלי חיסכון במשאבים סביבתיים (מים וחשמל), וכמחציתם (56%) מדווחים על מעורבות אזרחית בהקשרים סביבתיים, דהיינו על ניסיונם להשפיע על ההתנהגות של האחרים בקרבם.

בבתי-ספר דוברי ערבית, 77% מהתלמידים מדווחים שהם מגלים מעורבות אזרחית בהקשרים סביבתיים ו-32% מגלים עמדות ביקורתיות כלפי החשיבות המיוחסת לשמירה על הסביבה. בבתי-ספר דוברי עברית עמדו השיעורים המקבילים על 47%-11%⁴.

בקרב תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית, נמצא כי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה, בהשוואה לתלמידים מרקע נמוך, נוטים להפגין מידה נמוכה יותר של ביקורתיות כלפי החשיבות המיוחסת לשמירה על הסביבה (6% לעומת 15% בהתאמה), ולדווח במידה רבה יותר על הרגלי חיסכון במשאבים סביבתיים (85% לעומת 77% בהתאמה). בקרב הלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא, שיעור המייחסים חשיבות לתכנון סביבתי וחקיקה בנושאים סביבתיים גבוה מעט יותר מאשר בקרב עמיתיהם הלומדים גאוגרפיה בהיקף חסר (74% לעומת 68% בהתאמה).

תחושת מסוגלות עצמית בגאוגרפיה (בהקשר של שימוש במפות והבנת גרפים):

תחושת מסוגלות עצמית נוגעת לאמונה של התלמיד ביכולתו להצליח לבצע פעולות שונות שיש להן זיקה לתחום הדעת. בהקשר הנוכחי, המדד עוסק בתחושת היכולת של התלמיד להבין גרפים המוצגים בעיתונים או בספרים, להתמצא במפה ולתכנן מסלול באופן עצמאי בעזרת מפה. 54% מכלל התלמידים מדווחים על תחושת מסוגלות עצמית גבוהה. תלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית מדווחים על תחושת מסוגלות עצמית בשיעורים גבוהים בהשוואה לתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית (62% בהשוואה ל-51% בהתאמה).

שיעור גבוה של בנים, בהשוואה לבנות, מביעים תחושת מסוגלות עצמית גבוהה. מגמה זו באה לידי ביטוי בעיקר בבתי-ספר דוברי עברית (58% מהבנים לעומת 43% מהבנות).

בבתי-ספר דוברי עברית, ככל שהרקע החברתי-כלכלי של התלמידים גבוה יותר, כך שיעור גדול יותר של תלמידים מדווחים על תחושת מסוגלות עצמית בגאוגרפיה: רק 42% מהתלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך מדווחים על תחושת מסוגלות עצמית בגאוגרפיה, לעומת 49% מהתלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני ו-55% מהתלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה.

⁴ ככלל, לאורך כל השאלונים נמצא כי שיעורי הדיווח/ההסכמה עם היגדים רבים היו גבוהים יותר בבתי-ספר דוברי ערבית, בהשוואה לשיעורים המקבילים בבתי-ספר דוברי עברית.

בפילוח לפי היקף לימודי הגאוגרפיה, תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית הלומדים בהיקף מלא מדווחים בשיעורים גבוהים על תחושת מסוגלות עצמית בגאוגרפיה (53%), בהשוואה לתלמידים שלומדים גאוגרפיה בהיקף חסר (47%). דפוס זה קיים באופן כללי גם בכל קבוצות הרקע החברתי-כלכלי בנפרד. הפערים בתחושת המסוגלות בין הלומדים בהיקף מלא ובין הלומדים בהיקף חסר גדולים יותר ככל שהרקע החברתי-כלכלי של התלמידים נמוך יותר.

דיווחי התלמידים (באחוזים) על "תחושת מסוגלות עצמית בגאוגרפיה" – בקרב תלמידים בבתי"ס דוברי עברית, לפי היקף לימודי הגאוגרפיה ורקע חברתי-כלכלי

ציון כללי למדד	רקע חברתי-כלכלי			תחושת מסוגלות עצמית בגאוגרפיה
	גבוה	בינוני	נמוך	
53%	58%	53%	46%	לומדים גאוגרפיה בהיקף מלא
47%	52%	45%	33%	לומדים גאוגרפיה בהיקף חסר

תפיסת הערך של לימודי הגאוגרפיה לחיי התלמידים (בקרב הלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא בלבד)

כמעט מחצית התלמידים (47%) בבתי-ספר דוברי עברית ולמעלה משני שלישים מהתלמידים (71%) בבתי-ספר דוברי ערבית חושבים שלימודי הגאוגרפיה תורמים לחייהם. בבתי-ספר בשני מגזרי השפה, שיעור התלמידים שמדווחים על תרומת לימודי הגאוגרפיה להכרת ארץ ישראל הוא הגבוה ביותר (65% מהתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ו-77% בבתי-ספר דוברי ערבית), ואילו שיעור הדיווח הנמוך ביותר נרשם עבור שימוש בידע הנלמד בגאוגרפיה גם במקצועות לימוד אחרים (36% בבתי-ספר דוברי עברית ו-62% בבתי-ספר דוברי ערבית).

בקרב תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית, שיעור גבוה יותר של בנים חושבים שלימודי הגאוגרפיה תורמים לחייהם (52% מהבנים לעומת 42% מהבנות), ואילו בקרב תלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית התמונה הפוכה – בנות מדווחות על תרומת הגאוגרפיה לחייהן יותר מאשר בנים (73% מהבנות לעומת 69% מהבנים). בבתי-ספר בשני מגזרי השפה, בנים מדווחים יותר מאשר בנות על הנאה מלימודי הגאוגרפיה.

כוונות להמשיך ללמוד גאוגרפיה לבגרות בהיקף מוגבר

לימודי הגאוגרפיה הם לימודי חובה עד לסוף כיתה ט'. החל מכיתה י', רק התלמידים הבוחרים בכך, ובפרט תלמידים המעוניינים לגשת לבחינת בגרות בהיקף מוגבר בגאוגרפיה ממשיכים בלימוד המקצוע. כמחצית התלמידים (49%) בבתי-ספר דוברי ערבית, לעומת כשישית בלבד (16%) בבתי-ספר דוברי עברית, מדווחים כי בכוונתם להמשיך ללמוד גאוגרפיה לבגרות בהיקף מוגבר. שיעור הבנים שמדווחים על כוונה זו גבוה משיעור הבנות, הן בבתי-ספר דוברי עברית (23% לעומת 9%, בהתאמה) הן בבתי-ספר דוברי ערבית (53% לעומת 46%, בהתאמה). ככלל, שיעור הדיווח על כוונות ללמוד גאוגרפיה לבגרות בהיקף מוגבר גבוה יותר בקבוצות אוכלוסייה שהישגיהן במשוב בגאוגרפיה נמוכים יותר (תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך, תלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית ובנים בבתי-ספר דוברי ערבית).

הקשר בין תוצרי הלמידה הקוגניטיביים לבין תוצרי הלמידה הלא-קוגניטיביים

בבתי-ספר דוברי עברית, ככל שלתלמידים הישגים גבוהים יותר בגאוגרפיה כך הם מביעים עמדות חיוביות יותר כלפי היבטים סביבתיים שונים. עמדות אלו מתבטאות, למשל, בשיעור גבוה יותר של תלמידים הרואים חשיבות בתכנון הסביבתי והחקיקה הסביבתית לצד שיעור נמוך יותר המביעים ביקורתיות או התנגדות כלפי החשיבות המיוחסת לשמירה על הסביבה. כמו כן, התלמידים בעלי הישגים גבוהים נוטים לדווח יותר על הרגלי חיסכון במשאבים סביבתיים בהשוואה לתלמידים בעלי הישגים נמוכים יותר. לעומת זאת, לא נצפו הבדלים של ממש בין תלמידים ברמות הבקיאות השונות בשיעורי הדיווח על מעורבות אזרחית בהקשרים סביבתיים.

דיווחי התלמידים (באחוזים) על מדדי הערכים הסביבתיים – בקרב תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית, לפי רמות בקיאות בגאוגרפיה

רמת הבקיאות בגאוגרפיה	עמדות כלפי הסביבה		התנהגות סביבתית	
	חשיבות התכנון הסביבתי והחקיקה הסביבתית	ביקורתיות כלפי החשיבות המיוחסת לשמירה על הסביבה	הרגלי חיסכון במשאבים סביבתיים	מעורבות אזרחית בהקשר סביבתי
סה"כ	71%	11%	82%	47%
בקיאות גבוהה (רמות 5 ו-6)	76%	5%	85%	49%
בקיאות בינונית (רמות 3 ו-4)	68%	12%	81%	43%
בקיאות נמוכה (רמות 1 ו-2)	66%	21%	77%	48%

בהקשר של תחושת המסוגלות, ככל שההישגים של התלמידים ומידת הבקיאות שלהם בגאוגרפיה היו גבוהים יותר, כך שיעורי הדיווח על תחושת מסוגלות עצמית בגאוגרפיה גבוהים יותר ותפיסותיהם את התרומה של לימודי הגאוגרפיה חיוביות יותר במידת מה. כמו כן שיעורי דיווחיהם על כוונות להמשיך ללמוד גאוגרפיה לבגרות ברמה מוגברת נמוכים יותר.

שיעורי ההסכמה (באחוזים) עם מדדי הערכים הסביבתיים בקרב תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית, ובחלוקה לפי רמות בקיאות בגאוגרפיה

ציון כללי למדד	רמות הבקיאות בגאוגרפיה			היבטים מוטיבציוניים (מדדים מסכמים)
	רמה גבוהה (רמות 5 ו-6)	רמה בינונית (רמות 3 ו-4)	רמה נמוכה (רמות 1 ו-2)	
51%	65%	48%	34%	תחושת מסוגלות עצמית בגאוגרפיה (מפות וגרפים)
47%	49%	44%	43%	תפיסת הערך של לימודי הגאוגרפיה*
16%	8%	15%	29%	כוונות להמשיך ללמוד גאוגרפיה לבגרות בהיקף מוגבר*

הערה: כוונות להמשיך לימודים נמדדו באמצעות היגד יחיד.
* היבטים אלו נבדקו רק בקרב תלמידים שלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא.

ההקשר הפדגוגי

המשוב הארצי בגאוגרפיה התמקד גם בהקשר הפדגוגי הרחב שבו נלמד תחום הדעת. המטרה בבחינת ההקשר הפדגוגי היא להבין באופן מעמיק יותר את תוצרי הלמידה בגאוגרפיה ולעמוד על ההיבטים השונים של למידת תחום דעת זה. המידע נאסף באמצעות שאלונים שהועברו לתלמידים, למורי הגאוגרפיה ולמנהלים, והוא מוצג כאן באמצעות מדדים מסכמים⁵.

מבחר ממצאים אודות ההקשר הפדגוגי ברמת כיתה: תהליכי הוראה-למידה-הערכה (הל"ה) בשיעורי גאוגרפיה

ההקשר הפדגוגי בכיתה נבדק בקרב תלמידי כיתות ט' הלומדים גאוגרפיה בהיקף מלא בלבד.

➔ **פרקטיקות הוראה-למידה המכוונות לטיפוח "כישורי המאה ה-21"**⁶: כמחצית התלמידים מדווחים על קיומן של פרקטיקות הוראה-למידה המכוונות לטיפוח "כישורי המאה ה-21" בלימודי הגאוגרפיה, למשל שימוש בכלים ייעודיים בתחום הגאוגרפיה ובמקורות מידע כלליים, טיפוח כישורי חשיבה מסדר גבוה וקישור גאוגרפיה לחיי היום-יום ולתחומים נוספים.

שיעורי הדיווח (באחוזים) על פרקטיקות הוראה-למידה המכוונות לטיפוח מיומנויות וכישורים, בקרב תלמידים, לפי מגזר שפה

תלמידים בבתי"ס דוברי ערבית	תלמידים בבתי"ס דוברי ערבית	תלמידים בכלל בתי"ס	מדדים מסכמים
66%	59%	62%	טיפוח שימוש בכלים ייעודיים בתחום הגאוגרפיה
61%	37%	48%	טיפוח שימוש במקורות מידע כלליים
67%	47%	56%	טיפוח כישורי חשיבה מסדר גבוה
58%	50%	54%	קישור גאוגרפיה לחיי היום-יום ולתחומי דעת נוספים

ברם, כשני שלישים מהתלמידים מדווחים גם על קיומן של פרקטיקות הוראה "מסורתיות" (כגון אלו המכוונות לזכירה של עובדות), הממוקדות בכישורי חשיבה מסדר נמוך ונחשבות בעיני מובילי חינוך למטפחות פחות את "כישורי המאה ה-21".

➔ **כישורי הלומד המוערכים באמצעות מבחנים**: כשלושה רבעים מהתלמידים בבתי-ספר משני מגזרי השפה מדווחים כי במבחנים הם נדרשים לענות על שאלות המצריכות זכירה ושינון של חומר הלימוד (כישורי חשיבה מסדר נמוך). לצד זאת, כרבע מהתלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית וכמחצית מהתלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית מדווחים על כי במבחנים מוערכים כישורי חשיבה מסדר גבוה (למשל במבחנים הם מתבקשים להציע כיצד לגשת לפתרון בעיות סביבתיות או בעיות גאוגרפיות). כמו כן, כמחצית התלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית וכשני שלישים מהתלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית מדווחים כי המבחנים מעריכים מיומנויות של שימוש בכלים בתחום הגאוגרפיה (למשל במבחנים הם מתבקשים לתאר נתונים המוצגים בגרף, בטבלה או במפה ולהתייחס למסקנות שאפשר להסיק מהם).

⁵ אופן חישוב המדדים המסכמים מתואר בהערת שוליים מספר 4.

⁶ כישורי המאה ה-21 הם מיומנויות הנחשבות ככאלו הנדרשות במאה ה-21 בהתייחס לדרכי חשיבה, דרכי עבודה, אמצעי עבודה והחיים בעולמנו: יצירתיות וחדשנות, חשיבה ביקורתית ומערכתית, פתרון בעיות, קבלת החלטות, מטח-קוגניציה, אוריינות מידע ותקשורת, עבודת צוות, למידה עצמאית, אחריות, התנהלות אישית וחברתית ועוד.

שיעורי הדיווח (באחוזים) על כישורי הלומד המוערכים באמצעות מבחנים, בקרב תלמידים לפי מגזר שפה

מדדים מסכמים	תלמידים בכלל בתיה"ס	תלמידים בבתי"ס דוברי עברית	תלמידים בבתי"ס דוברי ערבית
הערכה של שימוש בכלים בתחום הגאוגרפיה	56%	49%	64%
הערכת כישורי חשיבה מסדר גבוה	39%	28%	52%

נוסף על כך, למעלה משליש מן התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית וכשני שלישים מן התלמידים בבתי-ספר דוברי ערבית מדווחים כי כל תלמיד מתנסה בעצמו בעבודות או במשימות חקר בלימודי הגאוגרפיה, כולל כאלו המתמשכות על פני כמה שבועות.

➔ **מתן משוב לתלמיד:** התלמידים מדווחים בשכיחות גבוהה (כ-75% בשני מגזרי השפה) על כי בכיתתם אופי המשוב הניתן לתלמיד, מסתכם במתן ציון מספרי בליווי סימון אם התשובה נכונה או שגויה. לעומת זאת, שיעורי הדיווח על פרקטיקות של מתן משוב המוכרות כפרקטיקות לשיפור הלמידה – לדוגמא, ציון ליד תשובת התלמיד מה נדרש לשפר וכיצד לעשות זאת, שיח בין המורה והתלמידים ובינם לבין עצמם ועידוד התלמיד לפעול באופן עצמאי כדי שיבין את שגיאותיו ויפעל לתקן - נמוכים יחסית: כשליש מהתלמידים בבתי"ס דוברי עברית ושיעור כפול בבתי"ס דוברי ערבית.

➔ **שקיפות בתהליכי הערכה ושיתוף הלומדים בהם:** כמחצית מהתלמידים ואף יותר מכך מדווחים על קיום פרקטיקות של תיאום ציפיות לפני מבחן או עבודה ויידוע מראש בנוגע לקריטריונים שימשו להערכתם. עם זאת, רק מיעוט התלמידים מדווחים על קיום פרקטיקות של שיתוף התלמידים בהערכה, כמו התנסות בהערכה עצמית של התוצרים שלהם או בהערכת עמיתים (8% ו-36% מהתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ודוברי ערבית, בהתאמה).

➔ **תרבות הלמידה בשיעורי גאוגרפיה:** למעלה משני שלישים מהתלמידים מדווחים על תרבות למידה המאופיינת ביחסים של אכפתיות ומחויבות המורה לתלמיד כפרט. כמו כן, בבתי-ספר דוברי עברית כמחצית מהתלמידים מדווחים על שיח מקדם למידה ועידוד תקשורת בין תלמידים ובבתי-ספר דוברי ערבית כשני שלישים מהתלמידים מדווחים על כך. לעומת זאת, הפרקטיקות השכיחות פחות היו התייחסות לשונות בין התלמידים והעצמתם (28% בבתי-ספר דוברי עברית ו-55% בבתי-ספר דוברי ערבית) ומתן אוטונומיה לתלמידים (11% בבתי-ספר דוברי עברית ו-33% בבתי-ספר דוברי ערבית).

שיעורי הדיווח (באחוזים) על פרקטיקות הנוגעות לתרבות הלמידה בכיתה, בקרב תלמידים מכלל בתי-הספר, ובחלוקה למגזר שפה

מדדים מסכמים	תלמידים בכלל בתיה"ס	תלמידים בבתי"ס דוברי עברית	תלמידים בבתי"ס דוברי ערבית
אכפתיות ומחויבות המורה לתלמיד	75%	71%	78%
שיח מקדם למידה בכיתה	60%	54%	69%
עידוד תקשורת בין התלמידים	57%	51%	64%
הכרה בשונות בין התלמידים והעצמתם	40%	28%	55%
מתן אוטונומיה לתלמידים	22%	11%	33%

מבחר ממצאים אודות ההקשר הפדגוגי ברמת בית-הספר: מדיניות בית-ספרית בנוגע לתחום הגאוגרפיה ועמדות מנהלים ומורים לגאוגרפיה

מדיניות בית-הספר בנוגע ללימודי הגאוגרפיה:

➔ **תכנית העבודה ותכנון הלימודים הבית-ספרי בגאוגרפיה:** רובם המכריע של המנהלים (כ-75%), ציינו כי ישנה התייחסות להוראת הגאוגרפיה בתכנית העבודה הבית-ספרית - אם בתכנית הכללית של בית הספר, אם כתכנית נפרדת. ואולם, פחות ממחצית המורים לגאוגרפיה (45%) מדווחים כי תכנון הלימודים בגאוגרפיה משולב עם תכנון הלימודים בתחומי דעת אחרים בבית הספר ועם פעילויות בית ספריות. מרבית המורים לגאוגרפיה (84%) מוסיפים ומציינים כי תכנון הלימודים הבית-ספרי בגאוגרפיה נעשה לרוב על ידי מורי המקצוע בלבד, ללא שיתוף מורים למקצועות משיקים, וכמעט מחציתם (כ-40%) מציינים שהדבר נעשה לרוב רק על פי תכנית הלימודים בגאוגרפיה, ללא התאמה למאפייני בית הספר.

עמדות מנהלים כלפי לימודי הגאוגרפיה:

➔ **תפיסת הערך של לימודי הגאוגרפיה:** רובם המכריע של המנהלים (כ-80%), מביעים עמדות חיוביות כלפי לימודי הגאוגרפיה בבית-הספר והתרומה שלהם לתלמיד. זאת ללא תלות בהיקף לימודי הגאוגרפיה בכיתות ז'-ט' בבית-ספרם. מעטים בלבד (כ-10%) מביעים עמדות ביקורתיות.

ככל שהרקע החברתי-כלכלי של בית-הספר גבוה יותר, כך עמדות המנהלים חיוביות פחות וביקורתיות יותר כלפי לימודי הגאוגרפיה. בדומה לכך, ככל שהיקף לימודי הגאוגרפיה בבית-הספר מצומצם יותר כך עמדות המנהלים חיוביות פחות וביקורתיות יותר.

➔ **מקצוע הגאוגרפיה בבחינות הבגרות:** כמחצית מכלל המנהלים מסכימים כי מקצוע הגאוגרפיה צריך להיכלל ברשימת מקצועות החובה לבחינות הבגרות. שיעור ההסכמה גבוה פי שניים בקרב מנהלים בבתי-ספר דוברי ערבית (73%) בהשוואה למנהלים בבתי-ספר דוברי עברית (35%).

➔ **איכות הוראת המקצוע:** כשליש מהמנהלים שהמקצוע נלמד בבית-ספרם (בהיקף כלשהו) מציינים מחסור במורים מקצועיים כאחד הגורמים שפוגע לדעתם באיכות הוראת המקצוע בבית-הספר. בבתי-ספר דוברי עברית, שיעורי הדיווח הגבוהים אופייניים יותר למנהלים בבתי-ספר מרקע חברתי-כלכלי גבוה ולבתי-ספר שהמקצוע נלמד בהם בהיקף חלקי.

עמדות מורים המלמדים גאוגרפיה כלפי תחום הלימוד:

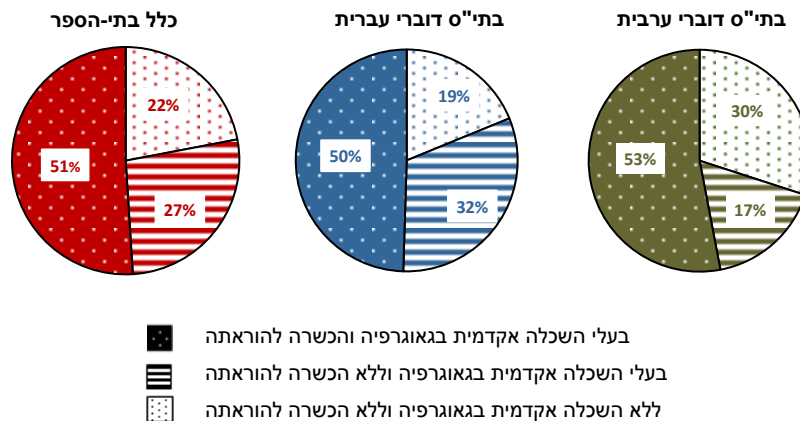
➔ **המורים לגאוגרפיה אוהבים את המקצוע שלהם:** הרוב המוחלט של המורים המלמדים גאוגרפיה (למעלה מ-95% מהם) מביעים עמדות חיוביות כלפי הוראת תחום הדעת וכלפי תרומתו האפשרית לתלמידים.

➔ **גורמים המקשים על הוראת המקצוע:** חלק ניכר מהמורים המלמדים גאוגרפיה מציינים מספר גורמים ככאלו המקשים על הוראת המקצוע: הדימוי הנמוך של המקצוע בעיני התלמידים (55%) ובעיני צוות המורים (41%) ותכנית הלימודים שאיננה מעוררת עניין בקרב התלמידים (35%). לצד זאת, ציינו המורים גם מחסור במשאבים ועזרי הוראה (58%), ומיעוט בשעות הוראה (55%) כגורמים מקשים.

מבחר ממצאים אודות ההקשר ברמת מערכת החינוך: הפרופיל המקצועי והפיתוח מקצועי של מורי הגאוגרפיה בחטה"ב

- ➔ הרוב המוחלט (98%) של המורים המלמדים גאוגרפיה בחטה"ב הם בעלי השכלה אקדמית של תואר ראשון (B.A, B.Ed או B.Sc) או תואר מתקדם יותר (שני או שלישי), על פי דיווחיהם.
- ➔ רק לכמחצית מן המורים המלמדים גאוגרפיה בחטיבת הביניים יש השכלה אקדמית בתחום הגאוגרפיה⁷ והכשרה להוראתה. לכחמישית מהמורים לגאוגרפיה בחטיבות הביניים אין השכלה אקדמית בגאוגרפיה ואין הכשרה להוראת המקצוע (18% בבתי-ספר דוברי עברית ו-30% בבתי-ספר דוברי ערבית). בבתי-ספר דוברי עברית כשליש מהמורים לגאוגרפיה בעלי השכלה אקדמית בתחום אך אין להם תעודת הוראה במקצוע זה.

התפלגות השכלת והכשרת המורים לגאוגרפיה בחטה"ב, לפי מגזר שפה

* האחוזים בתרשים אינם בהכרח מסתכמים ל-100 שכן הם עוגלו למספרים שלמים.

- ➔ מורים בעלי השכלה אקדמית בגאוגרפיה והכשרה להוראתה נוטים להשתתף יותר ממורים בעלי סוגי הכשרה אחרים בפיתוח מקצועי המאורגן מטעם הפיקוח. לדוגמה, 50% מהמורים בעלי השכלה אקדמית בגאוגרפיה והכשרה להוראתה מדווחים על השתתפות בימי עיון או בכנסים או בפורומים ארציים, לעומת כ-25% מבעלי השכלה אקדמית בגאוגרפיה אך ללא הכשרה להוראתה, וכ-10% מהמורים שאין להם השכלה אקדמית בגאוגרפיה ואין להם הכשרה להוראתה.
- ➔ קיימים הבדלים בהכשרת המורים בין בתי-ספר מקבוצות רקע חברתי-כלכלי שונות: בבתי-ספר דוברי עברית, שיעור המורים בעלי השכלה אקדמית בגאוגרפיה והכשרה להוראתה בבתי-ספר מרקע חברתי-כלכלי נמוך (40%) נמוך יותר מאשר שיעורם בבתי-ספר מרקע חברתי-כלכלי בינוני (55%) או גבוה (47%).
- לעומת זאת, בבתי-ספר דוברי ערבית, שיעור המורים בעלי השכלה אקדמית בגאוגרפיה והכשרה להוראתה בבתי-ספר מרקע חברתי-כלכלי נמוך (57%) גבוה יותר מאשר שיעורם בבתי-ספר מרקע חברתי-כלכלי בינוני (32%).

⁷ במקצועות: גאוגרפיה, מדעי כדור הארץ, לימודי ארץ ישראל ומדעי הסביבה.

נספח

רשימת המדדים המסכמים וההיגדים המרכיבים אותם:

דיווחי תלמידים

ערכים סביבתיים

עמדות כלפי סביבה
מדד: חשיבות התכנון הסביבתי והחקיקה הסביבתית
יש לחייב קבלנים להציב בכל בניין חדש דודי שמש, גם אם הדבר כרוך בעלויות נוספות לפני שסוללים כבישים ובונים בתים, יש לבצע תכנון אקולוגי של הסביבה חשוב להגביר את המודעות הסביבתית ואת הנכונות לפעילות סביבתית בקרב תלמידים יש להעניש בחומרה מפעלים ואנשים הגורמים לזיהום מקורות מים טבעיים חשוב לבצע מחקרים על הפקת חשמל בדרך ידידותית לסביבה כדאי לחוקק חוק שיחייב את כל האזרחים להפריד בין סוגי פסולת
מדד: ביקורתיות כלפי החשיבות המיוחסת לשמירה על הסביבה
יש דרכים רבות להפיק מים, ולכן הקריאה לחסוך במים מיותרת אין הצדקה להשקיע בתחנות כוח המבוססות על אנרגיה נקייה התקשורת עוסקת באופן מוגזם בבעיות סביבה
התנהגות סביבתית
מדד: הרגלי חיסכון במשאבים סביבתיים
אכבה את האור לאחר השימוש גם אם לא יזכירו לי לעשות כך אני נוהג לסגור את ברז המים בזמן שאני מצחצח שיניים אני נוהג לכבות את האור בכל פעם שאני יוצא מהחדר
מדד: מעורבות אזרחית בהקשר סביבתי
אני מעודד אחרים (בני משפחה וחברים) לזרוק עיתונים ופסולת נייר למקלים המיועדים לנייר בלבד אם אני רואה מישהו זורק לכלוך על הרצפה, אני מעיר לו אני מסביר לאחרים (למשל, בני משפחה וחברים) את החשיבות בחיסכון בחשמל אם אני רואה אחרים (חברים ובני משפחה) הצורכים מים באופן בזבזני, אני מעיר להם חשוב לי שהאנשים סביבי יחסכו במים

תחושת מסוגלות עצמית בגאוגרפיה (בהקשר של שימוש במפות והבנת גרפים)

מדד: תחושת מסוגלות עצמית בגאוגרפיה (מפות וגרפים)
אני מבין גרפים המוצגים בעיתונים או בספרים אני יכול למצוא במפה המתאימה את המיקום של כל יישוב או אתר אני יכול לתכנן בעצמי, בעזרת מפה, כיצד להגיע למקום חדש (ברגל, באופניים או בכלי רכב)

תפיסת הערך של לימודי גאוגרפיה לחיי התלמידים

מדד: תפיסת הערך של לימודי גאוגרפיה
לימודי הגאוגרפיה מסייעים לי להכיר את ישראל
לימודי הגאוגרפיה עוזרים לי להבין אירועים הנזכרים בחדשות
לימודי הגאוגרפיה מסייעים לי להבין גרפים המוצגים בעיתונים ובספרים
אני נהנה ללמוד גאוגרפיה בבית-הספר
לרוב הנושאים הנלמדים בגאוגרפיה יש קשר הדוק לחיי היום-יום
אני משתמש בידע הנלמד בגאוגרפיה גם במקצועות לימוד אחרים

פרקטיקות הוראה- למידה המכוונות לטיפול כישורי המאה ה-21

מדד: טיפוח שימוש בכלים ייעודיים בתחום הגאוגרפיה
אנו לומדים גאוגרפיה מתוך ספרי לימוד מודפסים ו/או אטלסים מודפסים
אנו מסיקים מסקנות מנתונים המוצגים בגרף, בטבלה או במפה
אנו מחפשים קשרים בין נתונים ומאפיינים גאוגרפיים באותה מפה או במפות שונות למשל, בין כמות המשקעים לגובה הטמפרטורה
אנו מתרגלים מיומנויות שימוש במפה כמו קנה מידה, סימנים מוסכמים, קווי אורך וקווי רוחב
מדד: טיפוח שימוש במקורות מידע כלליים
לצורך ביצוע עבודה או משימת חקר אנו משלבים וממזגים מידע שנאסף ממקורות מידע שונים
לצורך הכנת עבודה או משימת חקר אנו בודקים אם ניתן לסמוך על מידע שמצאנו במקורות מידע שונים
לצורך ביצוע עבודה או משימת חקר אנו מחפשים מידע על נושא חדש שלא נלמד בכיתה
אנו לומדים נושאים שונים בגאוגרפיה בדרך החקר (למשל מנסחים שאלות חקר, אוספים מידע, מנתחים מידע, מסיקים מסקנות וכד')
מדד: טיפוח כישורי חשיבה מסדר גבוה
כשאנו משיבים תשובה שגויה המורה מעודדת אותנו להתייחס לטעויות שלנו כחלק מתהליך הלמידה
המורה מקציבה לנו זמן לחשיבה עצמית לפני שאנו עונים על שאלותיה
המורה שואלת שאלות המאפשרות פתרונות שונים או שיש להן יותר מתשובה אחת נכונה
המורה שואלת שאלות מאתגרות שמעודדות חשיבה מעמיקה (מבקשת שניתן דוגמאות, שניסיק מסקנות ועוד)
המורה שואלת שאלות המעודדות חשיבה יצירתית ומקורית
במהלך משימה או עבודה, או בסיומן, המורה מבקשת שנסביר כיצד התמודדנו עם קשיים שנתקלנו בהם
המורה מעודדת אותנו להטיל ספק בעובדות ו/או בדעות (למשל מתן פרשנות שונה לנתונים, או בהשוואה עם נתונים סותרים או דעות מנוגדות)
מדד: קישור גאוגרפיה לחיי היום-יום ולתחומי דעת נוספים
אנו מקשרים בין נושאי הלימוד בגאוגרפיה לבין תחומי דעת אחרים למשל אזרחות, מדעים, היסטוריה וכד'
אנו מקשרים תופעות ותהליכים בגאוגרפיה לנושאים אקטואליים בחדשות
אנו משתמשים בדוגמאות מחיי היום-יום שלנו כדי להסביר נושאים שונים בגאוגרפיה

כישורי לומד המוערכים באמצעות מבחנים

מדד: הערכה של שימוש בכלים ייעודיים בתחום הגאוגרפיה
במבחנים אנו מתארים נתונים המוצגים בגרף, בטבלה או במפה
במבחנים אנו נדרשים להסביר משמעות של נתונים ולהסיק מסקנות מגרף, מטבלה או ממפה
במבחנים אנו מחפשים קשרים בין נתונים ומאפיינים גאוגרפיים המצוינים באותה מפה או במפות שונות
מדד: הערכת כישורי חשיבה מסדר גבוה
במבחנים אנו מתבקשים להציע כיצד לגשת לפתרון בעיות סביבתיות או לבעיות גאוגרפיות
במבחנים ו/או בעבודות אנו מתבקשים לתאר מאפיינים של אזור מסוים שלא נלמד בכיתה
במבחנים אנו נדרשים לענות על שאלות המצריכות חשיבה, שאלות שלא נלמדו באופן מפורש בכיתה

מתן משוב לתלמיד

מדד: מתן משוב מקדם למידה
המורה מעודדת אותנו להבין בעצמנו את השגיאות שלנו וכיצד לתקן
המורה נותנת לנו את התשובות הנכונות ואת ההסברים
המורה כותבת ליד התשובות מה צריך לשפר ומסבירה כיצד לעשות זאת (ולא רק ציון מספרי)
אנו דנים בכיתה בשגיאות של תלמידים במבחנים, בבחנים או בעבודות
המורה מאפשרת לתלמידים להיפגש אתה מחוץ לשיעור כדי לשפר את עבודות או להבין טעויות במבחן לאחר הגשתו
המורה מאפשרת לנו להגיש עבודה מתוקנת או לגשת למבחן חוזר כדי לשפר את ההישגים שלנו

שקיפות בתהליכי הערכה ושיתוף הלומדים בהם

מדד: שיתוף התלמידים בהערכה
אנו יכולים להציע שאלות שייכללו במבחן
תלמידים בודקים עבודות או מבחנים של תלמידים אחרים בכיתה
אנו בודקים בעצמנו מבחנים או עבודות באמצעות שימוש במחווך

תרבות הלמידה בשיעורי גאוגרפיה

מדד: אכפתיות ומחויבות המורה לתלמיד
המורה מתייחסת לתלמידי הכיתה בכבוד
המורה מאמינה שאני יכול להצליח בלימודי הגאוגרפיה
למורה חשוב שכל תלמיד בכיתה יגיע להישגים גבוהים בגאוגרפיה
המורה מתייחסת לתלמידי הכיתה בצורה הוגנת
המורה מקשיבה בתשומת לב רבה לדברי התלמידים בכיתה
המורה משתדלת שכל התלמידים יבינו את חומר הלימוד בגאוגרפיה
אני מרגיש שלמורה אכפת ממני גם כשאני מצליח וגם כשאני מתקשה בגאוגרפיה
המורה שמה לב לקשיים של התלמידים במהלך לימודי הגאוגרפיה
מדד: שיח מקדם למידה בכיתה
המורה מעודדת את התלמידים לשאול שאלות בשיעור
בלימודי הגאוגרפיה גם התלמידים, ולא רק המורה, שואלים שאלות ומעלים נושאים לדיון
המורה מוודאת שהתלמידים מבינים את חומר הלימוד לפני שהיא ממשיכה לנושא הבא
המורה מסבירה מהן מטרות השיעור או יחידת הלימוד ומה אנו אמורים ללמוד מהם
מדד: עידוד תקשורת בין התלמידים
המורה מעודדת את התלמידים להתייחס לדברי חבריהם בשיעור
בשיעורי הגאוגרפיה בכיתה שלנו נהוג להקשיב לזולת ולא להתפרץ לדברי
המורה מעודדת תלמידים שאינם מצביעים להשתתף בשיעור
המורה מעודדת את התלמידים בכיתה להשתתף בפעילויות חברתיות של בית-הספר או הקהילה
המורה מעודדת את התלמידים בכיתה לבצע יחד משימות בגאוגרפיה
מדד: הכרה בשונות בין התלמידים והעצמתם
התייחסות לשונות בין התלמידים
כל תלמיד בכיתה לומד גאוגרפיה באמצעות חומרי הלמידה המתאימים לו
המורה מאפשרת לכל תלמיד בכיתה להתקדם לפי הקצב האישי שלו
במהלך הלימודים כל תלמיד בכיתה לומד נושא אחר או עוסק במשימה אחרת
העצמת התלמידים
תלמידים השולטים היטב בנושא מסוים מלמדים את שאר התלמידים בכיתה
אנו מציגים נושא לימודי/עבודה לפני הכיתה כולה
תלמיד אחד או יותר מסכמים בעל-פה בשביל כולם את מה שאנו לומדים בשיעור
מדד: מתן בחירה לתלמידים
תלמידים שונים באותה כיתה יכולים לבחור להכין עבודות על נושאים שונים או בדרך שונה
המורה מאפשרת לנו להציע נושאים לעבודות חקר
כל תלמיד יכול לבחור ללמוד נושא מסוים שמעניין אותו במיוחד
תלמידים יכולים לבחור אם לגשת למבחן או להכין עבודה

דיווחי מנהלים

עמדות מנהלים כלפי לימודי גאוגרפיה

תפיסת הערך של לימודי הגאוגרפיה
מדד: עמדות חיוביות כלפי לימודי גאוגרפיה
לימודי הגאוגרפיה מקדמים את הזיקה בין האדם לסביבתו
לימודי הגאוגרפיה תורמים לידיעת הארץ ולחיזוק הזיקה לארץ ישראל
לימודי הגאוגרפיה תורמים לפיתוח כישורי חשיבה מסדר גבוה
לימודי הגאוגרפיה מקדמים חינוך לסובלנות ואכפתיות כלפי האחר והשונה
מדד: עמדות ביקורתיות כלפי לימודי גאוגרפיה
את מרבית הנושאים בגאוגרפיה ניתן ללמוד מחוץ לבית-הספר (למשל, באמצעות טלוויזיה, אינטרנט וכד')
לימודי הגאוגרפיה מעמיסים על התלמיד בחט"ב, שמוטלות עליו חובות לימודיות רבות
אפשר לוותר על לימודי הגאוגרפיה כי הם אינם מהווים בסיס ללימודים גבוהים
אפשר לוותר על לימודי הגאוגרפיה כי ממילא אין חובת היבחנות בבחינת בגרות בגאוגרפיה

דיווחי מורים המלמדים גאוגרפיה

עמדות מורים כלפי תחום הלימוד

מדד: עמדות חיוביות של מורים כלפי לימודי גאוגרפיה
במסגרת הוראת הגאוגרפיה אפשר לטפח אצל התלמידים תהליכי חשיבה, הנמקה ובניית טיעונים
אחת המטרות העיקריות בהוראת הגאוגרפיה היא לעזור לתלמידים להבין תופעות מחיי היום-יום
הוראת הגאוגרפיה עשויה לסייע בעידוד התלמידים להיות אזרחים מעורבים בקהילה ובסביבה
למרות הזמינות של אמצעי ניווט טכנולוגיים, תלמידים צריכים ללמוד להשתמש במפה מודפסת
תפקידו המרכזי של המורה לגאוגרפיה הוא לטפח אצל התלמידים יכולת לחקור באופן עצמאי את סביבתם